

Elitaarne ja egalitaarne haridus

**Toomas Jürgenstein,
HTG filosoofia ja religiooniõpetaja**

Head kolleegid, head Eesti haridusele kaasaelajad!

Püüdes vastata küsimustele «Mis on eliitkool? Mis on egalitaarne kool?», pean tunnistama oma kimbatust. Ilmselt ma vastaksin üsna sarnaselt püha Augustinusega (354-430), kui temal paluti selgitada aega: «Mis on siis aeg? Kui keegi seda minult ei küsi, siis ma tean; kui küsijale seletada tahaksin, siis ei tea.»

Samas teen ma siiski proovi ning lähtudes oma sisemisest arusaamast püüan ma oma lühikeses ettekandes eliit- ja egalitaarhariduse temaatikat pisut kaardistada.

Tegevõpetajana jään ma oma analüüsis kodukooli, Hugo Treffneri Gümnaasiumi keskseks. Arvan, et see on väga hea kool. Kuid kas on tegemist eliitkooliga või hea egalitaarse kooliga ei ole mulle päris selge. Ilmselt polegi elitaarsust ja egalitaarsust alati lihtne eristada. Kuna ma teadlikult loobun analüüsima mitmeid olulisi tunnuseid (koolihoone seisukord, kooli traditsioonid, õpilaste vastuvõtt jne), siis loobun ka HTGd tervikuna eliit- või egalitaarkoolina määratlemast. Küll aga püüan ma mõningatele klassikalistele tekstidele toetudes tabada eliitkooli vaimu ja võrrelda seda egalitaarse kooli vaimuga.

Lisaks püüan oma kogemusele toetudes tuua välja mõned kirjutamata reeglid, mis minu arvates teevad HTGst HTG, ning nende põhimõtete alusel otsustada, kas koolielu kannab endas rohkem elitaarset või egalitaarset vaimu.

Usun, et minuealistele (ma olen 40) oli teatud perioodil omamoodi Piibliks Hermann Hesse (1877-1962) «Klaaspärlimäng». Lugesime seda omal ajal palju, pole küll kindel, kas alati mõistsime. Tuletan paari sõnaga meelde, et selle rikkalikul fantaasial baseeruva raamatu keskseks tegevuskohaks on vaimueliiti ühendav struktuur, Kastaalia, mida toidab eliitkoolide süsteem. Tsiteerin:

Need koolid, lühidalt eliitkoolideks kutsutud, moodustavad targa ja elastse sõelumissüsteemi, mille kaudu juhtkond valib üle terve maa kõikidest koolidest välja parimad anded, kellest peab tulema järelkasv Ordule ja kõige tähtsamatele ametikohtadele kasvatus- ja õppesüsteemis. /.../ Neisse koolidesse ei pääse eksamitega, vaid õpetajad valivad ja soovivad eliitõpilasi Kastaalia võimudele oma vaba äranägemise järgi./.../ Kui õpilane juba eliitkooli vastu on võetud, ei tule tema puhul, muidugi juhul kui ta mõne õppekursusega hakkama ei saa ja teda normaalkooli tagasi ei saadeta, kindla eriala või elukutse õppimine enam kõne alla, sest eliitõpilaste hulgast värvatakse Ordu ja õpetatud Kasvatusameti hierarhia alates kooliõpetajatest ja lõpetades kõrgemate ametikohtadega /.../.

Muideks, Hesse mõttelennu sobivust Eesti oludele ei maksa alahinnata, oli ju kirjaniku TÜ lõpetanud vanaisa Paides arstiks, isa õppinud Tallinna rüütli- ja toomkoolis, onu olnud Oleviste koguduses pastoriks.

Nii või teisiti, Hesse poolt visandatud looduslähedane, rikkalikult individuaalset arengut pakkuv, kuid samas pingerikas õpe tekitab vaimustuse eliitkooli suhtes. Samas tunnen ma niisama suurt lähedust Rousseau' st lähtuva tagasipöördumisega loodusesse, mis inimesi taas loomuliku ja harmoonilise külaelu juurde kutsub. Kas need kaks lähenemist haridusele passivad reaalsuses kokku? Kardan, et tihtipeale mitte – meenutada näiteks XX sajandi üht geniaalsema vaimu Ludwig Wittgensteini (1889-1951) pisut ebaõnnestunud karjääri Austria kolkakülas kooliõpetajana. Samas näitab juba Wittgensteini katse, et ühendus elitaarse ja egalitaarse vaimulaadi vahel on tugevam, kui seda sageli arvatakse.

Püüan nüüd paarile klassikalisele tekstile toetudes pisut iseloomustada väga hea hariduse tunnuseid, jagamata seda elitaarseks või egalitaarseks:

Veel kord Hermann Hesse, seekord läbi oma teose «Siddhartha». Tsiteerin kohast, kus brahmaanipoeg Siddhartha on loobunud õppimisest askeetide juures ja astunud kaupmees Kamasvami teenistusse:

Kord, kui Kamasvami talle selgeks teha püüdis, et kõike, mida Siddhartha oskab, on ta õppinud temalt, vastas Siddhartha: «Säasta mind sellistest naljadest! Sinult olen ma õppinud, kui palju maksab korv kala ja kui palju protsente võib nõuda väljalaenatud rahalt. Need on sinu teadmised. Mõtlemist ei õppinud ma sinult, armas Kamasvami, seda võiks sa parem minult õppida»

Usun, et Siddhartha arvamusega kõlab suurepäraselt kokku Hiina mõttetarga Lao-zi kuuluis värs:

*mõistja pole paljuteadja,
paljuteadja pole mõistja
(Daodejing LXXXI)*

Lisaksin neile kaalukale hea hariduse sisu kokkuvõtvale lausetele veel Piibli juhtmõtte õppimisest:

Ärge koguge endile aardeid maa peale, kus koi ja rooste neid rikuvad ja kuhu vargad sisse murravad ja varastavad. Koguge endile aardeid taevasse, kus koi ja rooste neid ei riku ja kuhu vargad sisse ei murra ega varasta (Mt 6:19-20).

Ilmselt võiks olla väga hea hariduse tunnuseks olla mõtlemisoskuse ja püsivad teadmised. Selle poole püüdleme aga ju kõikides koolides.

Minnes konkreetsemaks asun nüüd HTG vaimu otsingule. Enne siiski veel tsiteeriksin vana head katoliku preestrit ja kultuuritegelast Vello Salo, kes sageli tavatses öelda: «Kes üldistab, see süldistab.» Järgnevad HTG kohta käivad üldistused ei pruugi sugugi alati ning igas olukorras paika pidada.

Minu poolt välja toodud neli HTGs järgitavat põhimõtet on järgmised:

▪ **Harjutamine teeb harjutajaks!** Seda faktikeskse ja loomingulisust tapva õppemeetodi vastast mõtet kuulsin ma esimesena meie füüsikaõpetajalt Madis Reemannilt. Sain Madisest aru, et ta kardab loomingulist sädet tapvat tuima harjutamist, olgu see siis keeles, füüsikas või matemaatikas. See põhimõte vastandub ka ainete getostumisele ja soodustab ainetevahelist integratsiooni kõige laiemal tasandil. On ju näiteks semiootikaproffessor Peeter Torop kirjutanud humanitaarse keskkonna olulisusest tehnoloogilisel ajastul (28. juuni Postimehe essees «Õpeta(ta)vast inimesest»). Juri Lotmanile toetudes väitis ta, et teaduse ja tehnika

areng vajab eelkõige loovat, mitte programmeeritud inimest. Seda võiks tagada mitmekülgne haridus, kindlasti ka riigieksamite diktaadi trotsimine.

▪ **Võimalus haiget teha.** Olen oma koolis täheldanud üht kummalist reeglit, et õpetajad annavad sageli nii koolielus kui ainetunnis õpilastele võimaluse end rünnata ning õpilased õpivad reeglina 12. klassiks selgeks, et seda võib ainult tungival vajadusel kasutada. Selle reegli näitlikustamiseks tahaksin meenutada üht suhteliselt ebameeldivat lugu. Möödunud aastal püüdsime porisel ajal õpilasi hoida koolimajas. Nemad loomulikult protestisid, vaidlused ulatusid hoolekogusse. Kooli juhtkonnal oli mitmeid võimalusi asi jõupositsioonilt otsustada, kuid nad ei teinud seda ning lasksid selle asemel endale haiget teha. Samas olin ma tookord ülimalt rahul juhtkonna käitumisega, just selle protsessi läbi õppisid lapsed kõige rohkem, kuidas konstruktiivsete lahendusteni jõuda.

Kindlasti kehtib sama reegel ka ainetundides: õpetaja võib esitada oma ainet läbi betoonist müüri, kuid ta võib selle avada diskussioonidele.

▪ **Seisukohavõtt on parem kui kritikaanlus.** Loomulikult ma arvan, et igasugune kriitiline mõtlemine peab olema koolis soositud, samas kritikaanlus niisama selgelt taunitud.

Teoloogina toetun siin EMK Teoloogilise seminari rektorile Andrus Norakule, kes kirjutab Maalehes artiklis (10.06.2004) «Kus on Eesti Michael Moore»:

Vaatame pisut neid Eesti pullimehi ja ärapanijaid. Ärapanijad on leebelt iroonilised ja ega neilt keegi enamat loodagi. Siis on meil veel ETVs ETV seisukohti mitteesindav "Tegelikkuse KesKus". Selle tegijaid nimetaksin ma populistlikeks pohhuistideks, kes oskavad küll hästi vastu olla, aga kelle seisukohtade puudumine kõigile juba kaugelt ära paistab.

Eriti ilmne on oma platvormi puudumine olnud ELi astumise küsimuses. Tolki ja Saani ei hakka vist keegi seisukohtade olemasolus kahtlustama. Peaasi et pulli saab, nagu Urmas Ott hiljuti oma saates "Happy Hour" ütles.

Mis võib olla ahvatlevam kui õpetaja paika panna, mis võib olla õpetaja suurem saavutus, kui õpilasele muutub esmaseks oma seisukoha kujundamine ning alles selle aluselt vastaspoole kritiseerimine.

▪ **Reaal-, loodus- ja humanitaarsuuna sümbioos.** Usun, et nii mõnigi kolleeg võib siin pisut skeptilisem olla, kuid mina näen selgesti, kuidas reaal – ja loodusteaduste poole pealt tulenevat positivismi tasakaalustab humanitaaria poole hermeneutiline lähenemine. Järjekindlalt õpilasi Tallinna Linnateatri etendustele viiv matemaatikaõpetaja ja rahvusvaheliste füüsika- ja matemaatikaolümpiaadide medalist, kes valib lõpueksamiks kirjanduse, on näited selle sümbiootilise põhimõtte toimimisest.

Nimetud reeglid on vajadusel rakendatavad enamikus koolides ja minu meelest suunatud pigem võrdsustamisele (egalitaarsusele) kui millegi eraldamisele (elitaarsusele). Seega mulle tundub, et HTG on siiski pisut enam egalitaarset vaimu kandev kool, ehkki me salamisi loodame, et *primus inter pares*.

Veelkord tagasi Kastaaliasse. Klaaspärlimängumeister Josef Knecht loobub oma ametist ning pöördub egalitaarsete koolide poole, see on omamoodi elitaarse ja egalitaarse vaimu kohtumine, mis sageli ka HTGs aset leiab:

Me ei tohi enam sellele lootma jääda, et väljast koolidest meile pidevalt andekaid õpilasi juurde voolab, kes Kastaaliat säilitada aitavad. Me peame alandlikus vastutusrikas töös, mida me koolides, ilmalikes koolides teeme, nägema kõige tähtsamat ja austavamamat ülesannet ja seda igati laiendama. /.../ Ma palun mind käesolevaga magister ludi ametist vabastada ja väljaspool Kastaaliat mingi tavaline kool – olgu suur või väike – minu hoolde usaldada ning

lubada, et ma vähehaaval kutsun selle kooli juurde õpetajaks noori orduvendi, inimesi, kes kindlasti kõik teevad, et meie põhimõtted sealsete noorte lihasse ja verre juurduksid.